

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal

E-ISSN: 2602-3792

Haziran/June, 2020/ 4 (1): ss-pp 183-195

Arap Dilinde Morfemler ve Cümlelerin Anlamsal Yorumuna Etkileri
Morphemes in The Arab Language and Its Effects on the Meaningful Commentary

Büşra Gürpınar

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri
Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı
Asst. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic
Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric
Ankara-Turkey, busrag1993@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1317-235X>

Muhammed Mücahit Asutay

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve
Belagati Anabilim Dalı.
Asst. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic
Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric
Ankara-Turkey, masutay@ybu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-3200-4666>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: Nisan/ April 2020
Kabul Tarihi / Date Accepted: Mayıs/ May 2020
Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran / 15 June 2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran / Summer-June
DOI: <https://doi.org/10.46595/jad.721824>

Cite as / Atıf: Gürpınar, Büşra-Asutay, Muhammed Mücahit. "Arap Dilinde Morfemler ve Cümlelerin Anlamsal Yorumuna Etkileri". *Journal of Analytic Divinity*, 4/1 (June 2020): 183-195.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Bir metinde okuduğumuz ya da duyduğumuz her kelimenin bir sözlük anlamı olduğu gibi bir de biçiminden (morf) kazanmış olduğu anlamı vardır. Bu biçimsel yapı bize kelimenin cümle içerisindeki anlamını tanımlamamız bakımından ipuçları vermektedir. Cümleye bu biçimsel yapının kazandırdığı anlama ise morfolojik anlam denir. Bu anlam türünün temel ögesi ise morfemlerdir. Morfemler bir dilin daha küçük parçalara ayrılamayan en küçük anlamlı birimleridir. Bu birimlerin bir kısmı tek başına kullanıldığında da bir anlam ifade ederken, diğer kısmı yalnızca anlamlı başka birimlere bitişerek anlam kazanabilir. Bunlardan birincisine “bağımsız morfemler” derken ikincisine “bağımlı morfemler” dememizin sebebi budur. Bu morfemler kendi aralarında cümlenin anlamına etkileri, gramatik fonksiyonları gibi sebeplerden dolayı çeşitli gruplara ayrılır.

Arapça morfolojik yapısı itibarıyla hayli zor bir dildir. Zira bir yandan bükümlü bir dilken diğer yandan baştan, ortadan ve sondan ek alabilen bir yapıya sahiptir. Bu yüzden bazen alışageldiğimiz morfoloji tanımlarının içine dahil etmekte zorlandığımız yapıları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda Arap dili morfolojisi üzerine kitaplar yazılabilecek derinlikte bir deryadır. Bu makalede yapılacak çalışmalara temel bir taslak sunmak amacıyla Arap Dili morfolojisinin temel yapıları ele alınacaktır. Bu makale hazırlanmakta olan “Arap Dilinde Morfolojik Anlam” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Morfem, Morfoloji, Anlam, Bağımlı, Bağımsız

Abstract

Throughout the history, through direct or indirect interactions and through Every word we read or hear in a text has a dictionary meaning as well as a meaning (morph). This formal structure gives as clues to define the meaning of the word in the sentence. The meaning brought by this formal structure is called morphological meaning. The basic element of this type of meaning are morphemes. Morphemes are the smallest meaningful units of a language that cannot be divided into smaller pieces. While some of these units also make sense when used alone, the other part can gain meaning only by adjoining other meaningful units. This is why we call the first one as “independent morphemes” and the second as “dependent morphemes”. These morphemes are divided into several groups among themselves due to reasons such as the meaning of the sentence, their grammatical functions.

Arabic is a very difficult language due to its morphological structure. Because, on the one hand, it is a twisted tongue, and on the other hand, it has a colorful structure that can take addition from the beginning, middle and end. For this reason, it also contains structures that we sometimes find difficult to include in the definitions of morphology. In this sense, books on the Arabic language morphology are deep enough to be written. The basic structures of Arabic Language morphology will be discussed in order to provide a basic outline of the work to be done in this article. This article has been produced from the master thesis titled "Morphological Meaning in Arabic Language" under preparation.

Keywords: Morphem, Morphology, Meaning, Dependent, Independent

Giriş

Dil, insanlar arasındaki iletişimin şüphesiz en önemli kaynağıdır. Kimi zaman sözlü, kimi zaman yazılı olsa da her durumda belli kurallara bağlıdır. Cümlelerimizi oluştururken kelimeleri öylece yan yana getirip bırakmayız. Bu kelimeleri birbirlerine bağlarız ki maksadımız anlaşılın. Duyduğumuz bir cümleyi anlamlandırırken de sadece kelimelerin anlamlarını bilmekle yetinemeyiz. Bu kelimelerin cümle içerisinde kazandığı anlamları da bilmemiz gerekir. Biri bize “Okula geç kaldım.” cümlesini kurduğunda cümle içerisindeki kelimelerin anlamlarıyla birlikte, bu işi yapanın 1. tekil şahıs olduğunu ve fiilin geçmiş zamanda gerçekleştiğini de anlarız. İşte kelimeleri birbirine bağlayarak anlamlı bir bütün oluşturmalarını sağlayan bu birimciklere “morfemler” denir.

Morfem kavramı farklı özelliklerde de olsa tüm diller için geçerli olan bir kavramdır. Her dil için farklı morfem sınıflandırmaları yapılabilir. Bununla beraber hemen tüm diller için geçerli olan en basit sınıflandırma ise morfemleri bizim de makalemizde yapacağımız gibi önce bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki kısma ayırıp bunları da kendi içerisinde sınıflandırmaktır.

Diller yapısal özellikleri bakımından birbirinden ayrıldığı gibi morfolojik özellikleri bakımından da birbirlerinden ayrılır. Bazı dillerde morfemler karşımıza ek biçimli yapılar olarak çıkarken kimilerinde eklerle beraber çekim kalıpları da mevcuttur. Arap dili bu tür dillerdendir. Çünkü eklemeli ve bükümlü dillerin özelliklerini aynı anda bünyesinde barındırır. Dolayısıyla Arapçayı kimi zaman baştan eklemeli, kimi zaman ortadan eklemeli, kimi zaman sondan eklemeli bulurken kimi zaman da sahip olduğu yüzlerce vezin vasıtasıyla çekimlenirken bulabiliriz.

İşte morfemlerin dilbilgisi ve anlam açısından sahip oldukları bu büyük önem tarih boyunca “morfoloji” başlığı altında onlarca araştırmanın yapılmasına sebep olmuştur. Tarihin en köklü dillerinden biri olan Arapça için ise bu çalışmalar çok erken dönemlerde “sarf” kitaplarında “el-vaḥdetü’s-sarfiyye”, “el-meânî’s-sarfiyye” gibi isimlerle başlamıştır. Bu çalışmalar günümüz morfoloji tanımlamalarından farklı ve daha basit içeriklere sahip olmakla beraber aynı zamanda konu hakkında yapılacak çalışmalar için çok değerli kaynaklardır. Bu çalışma ise konuya yönelik kaynaklardan edinilen temel bilgileri bir özet halinde sunmayı amaçlamaktadır.

1-Morfem (Biçimbirim) Kavramı, Tanımı ve Önemi

Morfem kavramı genel olarak bir dilin içindeki en küçük anlamlı birimcik olarak tanımlanır. Yani bir cümleyi parçalara ayırdığımız vakit bir anlam ifade edebilen en küçük parçacığa “morfem” denir.¹

Morfemler tek bir sestem oluşabildiği gibi birden fazla sesin birleşiminden de oluşabilir. Morfemin hacmi önemli değildir. Önemli olan morfemin bir anlam ifade ediyor olması ve daha küçük bir parçaya bölünememesidir. Örneğin İngilizcede “cats” kelimesi iki ayrı morfem olan cat+s morfemlerinden oluşmaktadır. Birinci morfem bir hayvan ismidir ve ona delalet eder. İkinci morfem ise birinci morfem olan hayvanın sayısının

¹ George Yule, *The Study of Language*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 67; Mehmet Aydın, *Dilbilim El Kitabı* (İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları, 2014), 73.; Caner Kerimoğlu, *Genel Dilbilime Giriş (Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim, Göstergebilim ve Türkoloji)*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2017), 157.

birden fazla olduğuna delalet eder. Dikkat ederseniz “cat” kelimesi daha küçük anlamlı bir birime bölünemez. Buna bir diğer örnek ise yine İngilizceden “loved” kelimesindeki iki morfem olan “love” ve “d” dir. Bu morfemlerin birincisi sevme duygusuna delalet ederken; ikincisi geçmiş zamana delalet eder. Burada dikkat edilmesi gereken husus bütün “d” seslerinin aynı manaya gelmediğidir. “Dinner” kelimesi anlamlı tek bir morfemden oluşur. Manası tek bir morfemin varlığından oluşur ayrı ayrı “d” + “inner” biçiminde oluşmaz.²

Morfem kavramı için tarih boyunca dilbilimciler çeşitli tanımlar yapmışlardır. Mahmud Sa’rân, morfemi “kavramlar arasında meydana gelen ilişki veya ilişkilerdir” şeklinde tanımlamıştır. O, bu tanımları yaparken morfemi “mahiyetler arasında ilgi ve alaka kuran unsurlardır” şeklinde tanımlayan Vendyres’ten etkilenmiştir. Tefvik Muhammed Şahin ise biçimbirimi “anlamlı en küçük dilsel birim” olarak tanımlamış ve bu tanımında batılı dilbilimci Bloomfield’dan etkilenmiştir. Nâif Harma ise morfemi “en küçük dilsel birim” olarak tanımlamış ve bu tanımında Mario Pei ile ittifak etmiştir. Semih Ebû Muğlî ise morfemi “terkip düzeyinde anlam sahibi en küçük sarfî birimdir” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım Geleason’dan alınmıştır. Yusuf Halife Ebubekir ise morfemi “manalı en küçük savfî birimdir” şeklinde tanımlamaktadır.³

Arap dilbilimcileri morfem için farklı tanımlar yapmışlardır. Örneğin Muhammed el-Antâkî’nin morfem tanımı iki yönlüdür. “ضرب الرجل حماراً بعصاه” cümlesinde iki türlü mana bulunur. Mahiyet yönünden manası göz önünde bulundurulduğunda burada mahiyete delalet eden lafızlar العصا، الحمار، الضرب، الرجل kelimeleridir. İkinci mana ise mahiyete eklenen eklerdir. Bunların bazıları bazısına bağlanır. Yani darp etme işinin geçmiş zamanda olması ve yine bu darp etme işinin bir erkek tarafından yapılmış olması, yapan adamın belirli (marife) olması, eşeğin belirsiz (nekra) olması, fiilin kendisine uygulandığı nesnenin eşek olması, asanın darp aleti olması ve asanın adama ait olması unsurları mahiyete eklenen eklerle bilinebilir. Bu eklerin kullanılması zaruridir. Aksi halde anlamlı bir cümlenin meydana gelmesi mümkün değildir. Aynı kelimeleri bir araya getirip ek kullanmaksızın oluşturduğumuz “ضرب رجل حمار عصا” terkihi anlaşılır bir cümle olmaktan uzaktır.⁴

Bu cümleyi lafzî olarak incelediğimizde ise karşımıza iki tür lafız çıkar. Bunlardan ilki mahiyete delalet eden lafızlardır. İkincisi ise mahiyetler arası anlama delalet eden lafızlardır. Birinci kısma ait olanlar عصا، ضرب، حمار، رجل kelimeleridir. Mahiyetler arası anlama delalet eden lafızlar ise رجل kelimesini belirli kılan “ال” ve eşek kelimesini belirsiz yapan tenvin, darp vasıtasına delalet eden “ب” ve asanın رجل ögesine aidiyetini bildiren “ه” zamiridir. Öyleyse her dilsel ibarede dört unsur bulunur. Bunlar; mahiyetler, mahiyetlere delalet eden lafızlar ki -bunlara semantem denir-, mahiyetleri birbirine bağlayan gramer kaideleri ve mahiyetler arasındaki bağlı manaya delalet eden morfemlerdir.⁵

² Muhammed Abdulvehhâb Şehhâta, “Envâu'l-Morfem fî'l-Arabiyye”, *Ulûmu'l-Luğa* 1/2 (1998), 189.

³ Halid Osman Yusuf - Zekerîya Ömer, “Morfîmâtî'l-Lüğatî'l-Arabiyye Tertîbuhâ ve Tanzîmuhâ Fî'd-Dersî'l-Lüğaviyyî'l-Arabî”, (Özel Sayı), (2012), 34.

⁴ Muhammed el-Antâkî, *Dirâsât fî Fıkhî'l-Lüğa*, (Beyrut: Daru's-Şarkî'l-Arabî, ts.), 229.

⁵ Antâkî, *Dirâsât fî Fıkhî'l-Lüğa*, 230.

Ğazi Tuleymât ise morfemi “mahiyetleri arasındaki ortak manaya delalet eden lafızdır” olarak tanımlamaktadır. Tek bir morfeme ise الوحدة الصرفية denilmektedir. Buna örnek olarak istikbâl bildiren س harfi ve muzari fiil harflerini gösterebiliriz.⁶

Arap dilinde morfemler kelimenin başında, sonunda veya ortasında gelebilir. Kelimenin önüne eklenen morfemlere الصدور denir ve أكرم kelimesinin başına eklenen hemze buna örnek verilebilir. Kelimenin ortasına eklenen morfemlere الأحشاء denir ve كتب kelimesinde kâf harfinden sonra gelen ve fâillik bildiren elif buna örnek verilebilir. Kelimenin sonuna eklenen morfemlere ise الأعجاز denir ve كتبت fiilinin sonunda fiili yapanın birinci tekil şahıs olduğuna delalet eden tâ harfi buna örnek verilebilir.⁷

Tüm bu tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere bir cümleyi anlayıp yorumlarken yalnızca kelimelerin anlamlarını bilmek yeterli değildir. Kelimenin sahip olduğu sözlük anlamıyla beraber, cümle içinde bulunduğu konum ve kendisine birleşen eklerle birlikte edinmiş olduğu bir de morfolojik anlamı bulunmaktadır. Bu dil öğreniminde de oldukça önemli bir etkidir. Çünkü biz yabancı dilde bir metni tercüme ederken karşımıza çıkan cümlelerin tüm kelimelerinin anlamlarını bilmesek de kelimeye eklenen bu morfemler vasıtasıyla cümlelerin anlamı hakkında yorumlamalar yapabilmekteyiz.

2-Morfem Türleri

Morfemlerle ilgili olarak farklı açılardan çeşitli sınıflandırmalar yapmak mümkündür. Dilbilim kitaplarında; anlamsal, biçimsel ve gramatik açılardan yapılmış pek çok farklı sınıflandırma mevcuttur. Ancak anlama etkisi bakımından morfem türlerini şu şekilde sınıflandırmamız mümkündür.

2.1.Bağımlı Morfemler

Kendi başına anlam taşıyan fakat dilde tek başına kullanılmayan, başka öğelerle birlikte görünme zorunluluğu taşıyan, tek başına ayakta duramayan morfemlerdir.⁸ Örneğin شَرِبْتُمْ، مُعَلِّمَةٌ، مُعَلِّمَاتٌ، مُعَلِّمَاتُكُمْ kelimelerini incelediğimizde bunların içerisinde bağımsız bir morfeme bitişmiş farklı türlerdeki bağımlı morfemleri görebiliriz. مُعَلِّمَاتُكُمْ sözcüğü bağımsız bir morfem olan مُعَلِّمَاتٌ kelimesine evin erkek muhataba ait olduğunu bildiren ك bağımlı morfeminin bitişmesiyle; مُعَلِّمَاتٌ kelimesi ise bağımsız مُعَلِّمَةٌ morfemine müennes çoğulluk anlamı veren bağımlı ات morfeminin eklenmesiyle; مُعَلِّمَةٌ kelimesi ise bağımsız مُعَلِّمٌ morfemine müenneslik anlamı veren ة bağımlı morfeminin bitişmesi ile ve son olarak شَرِبْتُمْ kelimesi ise bağımsız شَرِبَ morfemine eylemin ikinci çoğul müzekker şahıs tarafından yapıldığını bildiren تُمْ bağımlı morfeminin bitişmesiyle oluşmuştur. Bu gibi örneklerin çoğaltılması mümkündür.

Yukarıdaki örneklerden de açıkça anlaşılacağı üzere, bağımsız morfemlere eklenen bağımlı morfemler tek başlarına kullanıldıklarında herhangi bir anlam ifade etmiyorken,

⁶ Ğazî Muhtâr Tuleymât, *Fî 'İlmi'l-Luğa*, (Dimaşk: Dâru Talas, 2000), 164.

⁷ Tuleymât, *Fî 'İlmi'l-Luğa*, 164.

⁸ Mehmet Hengirmen, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Engin Yayınları, 2009), 46; Yule, *The Study of Language*, 68; Muhammed Mücahit Asutay, *Arap Anlambilimi ve Arap Anlambiliminin el-Hasâis'teki Temelleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 53.

bağımsız bir morfeme eklendiklerinde ona ayrıca bir anlam kazandırır. Müenneslik morfemlerinden olan "ة" tek başına bir anlam ifade etmezken eklendiği kelimeyi müennes olarak anlamlandırmıştır.

Bağımlı morfemler de kendi içerisinde türetim ve çekim morfemleri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

2.1.1. Türetim Morfemleri

Türetim morfemleri, eklendikleri kelimenin anlamında değişiklik yapar veya yeni kelime oluşturmak ya da bir kökten farklı gramer kategorisinde bir kelime üretmek için kullanılır.⁹ Arap dilcileri bu olguyu iştikâk olarak isimlendirmişlerdir. Bu anlamda türetim morfemleri Türkçedeki yapım eklerine karşılık gelir. Arapçada türetim morfemini vezinler oluşturur.

Arapçada istemek anlamına gelen *طَلَبَ* fiili failiyet anlamı veren *فاعل* kalıbına aktarılarak “öğrenci” anlamına gelen *طَالِبٌ* kelimesi türetilmektedir. Yine bu kelime *مَفْعُولٌ* kalıbına aktarılarak “istenilen şey” anlamına gelen *مَطْلُوبٌ* kelimesi elde edilmektedir. Arapçada bu kalıplar “vezinler” olarak isimlendirilir ve bunların her birinin belli anlamları vardır. Kalıba dahil olan kelimeye bu anlamı da ilave eder. Yukarıdaki örneklerde görülen *فاعل* kalıbındaki tüm kelimeler faillik, *مَفْعُولٌ* kalıbındaki tüm kelimeler de mefullük anlamı kazanır. Bunun gibi ism-i zaman, ism- i mekân, ism-i alet, ism-i tasğir vb. kalıplardaki tüm kelimeler de bu kalıplara ait zaman, mekân aletlik ya da küçültme gibi anlamlarını kazanır.

Bu anlamda morfemlerin bilmediğimiz bir kelimeyi anlamlandırırken kolaylaştırıcı bir rolü olduğunu söylememiz mümkündür. Zira kelimenin anlamını bilmesek dahi dahil olduğu kalıptan yola çıkarak onun fail mi meful mü olduğu, zaman mı yoksa mekân mı bildirdiği gibi pek çok özelliği hakkında fikir sahibi olabiliriz. Hatta kelime kökünün anlamını biliyorsak bu kökten yola çıkarak kelimenin tam anlamına da ulaşabiliriz.

Türetim morfemleri sözcüğün anlamını değiştirdiği gibi sözcüğün türünü de değiştirebilir. Arapçada bu, Türkçede olduğu gibi ardarda eklerle değil farklı vezinlerle yapılır. Örneğin “yazmak” fiil kökünü “كَتَبَ” fiili karşılarken “yazmak” mastarı “كِتَابَةٌ” şeklinde karşımıza çıkar. Bundan yazar anlamında bir sözcük üretmek için fiil *فَاعِلٌ* kalıbına aktarılır ve *كَاتِبٌ* ism-i fâili oluşur. Böylece kullanılan bu vezin bir fiilden isim meydana getirmiş olur. Yine yük sözcüğü için *حَمَلٌ* kelimesi kullanılmaktadır. Bu isimden yine bir isim olan “yük taşıyıcı” kelimesinin türetilmesi de aynı şekilde bir vezin aracılığı ile olmaktadır. Yük kelimesi Arapçada meslek bildiren *فَعَالٌ* veznine aktarılır ve böylece hamal olarak bizim de kullandığımız *حَمَالٌ* ismi elde edilir. Böylece bu vezin kelimenin anlamını değiştirirken sözcük türünde herhangi bir değişiklik yapmamış olur.

⁹ Yule, *The Study of Language*, 69.

2.1.2. Çekim Morfemleri

Bağımlı morfemlerin ikinci kısmı ise çekim morfemleridir. Bunlar dilde yeni kelime üretmek için değil kelimenin gramatik işlevini bildirmek için kullanılır. Çekim morfemleri zamana, şahsa, adede vs. delalet eden morfemlerdir.¹⁰ Bu sebeple çekim morfemlerini Türkçedeki çekim eklerine benzetmemiz mümkündür. Bir kelimenin çoğul ya da tekil oluşunu, fiilin öznesini veya zamanını göstermek çekim eklerinin görevlerinden bazılarıdır.

Türkçede bulunan; durum ekleri, iyelik ekleri, çoğul eki, eylem kip ve kişi ekleri vb. ekler aynı zamanda birer çekim morfemidir. Bunlar kelimenin anlamında herhangi bir değişiklik yapmamakla beraber cümlelerin anlamlı bir bütün haline gelmesinde önemli rol oynar. Arapçada da çekim morfemleri aynı vazifeyi üstlenir. Örneğin مُسَافِرُونَ ve مُسَافِرٌ örnekleri incelendiğinde tekil مُسَافِرٌ bağımsız morfemine وn bağımlı çekim morfeminin eklenmesiyle çoğulluk anlamı verildiği görülecektir. Yine aynı morfeme ان çekim morfeminin eklenmesiyle مُسَافِرَان şeklinde ikillik anlamı da verilebilir. Çekim ekleri fiiller üzerinde de etki sahibidir. Örneğin ذَهَبَ mazi fiiline ث çekim morfemi eklenerek ذَهَبْتُ şeklinde fiilin geçmiş zamanda birinci tekil şahıs tarafından gerçekleştirildiği ifade edilebilir. Yine aynı fiilin başına muzarilik bildiren ن çekim morfemi getirilerek نَذَهَبُ şeklinde fiilin geçmiş veya geniş zamanda birinci çoğul şahıs tarafından gerçekleştirildiğine işaret edilebilir.

Çekim morfemleri kullanılmadan bir kelime grubunun anlamlı bir cümleye dönüştürülmesi mümkün değildir. Çekim morfemleri olmaksızın sadece "Git!, Gel!, Otur!" gibi ikinci tekil buyruk kipiyle kurulan basit cümleler oluşturabiliriz.¹¹ Arapçada ise buna benzer olan ضَرَبَ، فَعَلَ، كَتَبَ gibi basit cümleler bu morfemler olmadan kurulabilirken; ذَهَبْتُ "Okula arabamla gittim.)" gibi basit bir cümleyi dahi çekim morfemleri olmadan kurmamız mümkün olmayacaktır. Bu sebeple dilde anlamlı bütünlerin oluşturulmasında çekim morfemlerinin rolü oldukça önemlidir.

Her ikisi de bağımlı birer morfem olan türetim ve çekim morfemleri arasında dört temel farklılıktan söz edilebilir. Birinci fark bu iki morfemin etki alanı ile ilgilidir. Türetim morfemleri kelimenin gramer kategorisini ve kelimenin sözlük anlamını değiştirirken çekim morfemleri gramer kategorilerine ve sözlük anlamına etki etmez.¹² Örneğin tekil سَيَّارَةٌ (araba) kelimesi isimken bunun ikili olan سَيَّارَتَانْ kelimesi ve çoğulu olan سَيَّارَاتْ kelimesi de aynı şekilde isimdir ve sözlük anlamı açısından bir değişime uğramamıştır. Oysa türetim morfemleri dâhil oldukları kelimenin gramer kategorisini ve sözlük anlamını değiştirebilir. Örneğin mazi yapıdaki دَرَّسَ (öğretmek) fiilinden ism-i fail olan مُدَّرِّسٌ (öğretmen) ismi türemiştir. Burada görüldüğü üzere türetim morfemi vasıtasıyla bir fiilin gramer kategorisi değişmiş ve isim haline gelmiştir. Aynı zamanda kelimenin anlamı da değişime uğramıştır.¹³

İkinci fark: Çekim daha çok sözdizimiyle ilgilidir. Yapımın ise sözdizimiyle böyle bir ilişkisi yoktur. قَرَأَ (؟) كتاب (؟) أمس ilişkisi yoktur.

¹⁰ Yule, *The Study of Language*, 69.

¹¹ Muhittin Bilgin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, (Ankara: Anı Yayınları, 2013), 164.

¹² Yule, *The Study of Language*, 70.

¹³ Yule, *The Study of Language*, 70; Kerimoğlu, *Genel Dilbilime Giriş*, 165.

eklerinin gelebileceği cümledeki sözdizimsel ilişkilerden yola çıkarak bilenebilir. Oysa bir sözcüğün hangi yapım ekini alacağında söz dizimi bu kadar etkili değildir.¹⁴

Üçüncü fark: Çekim morfemleri türetim morfemlerine göre daha üreticidir ve daha fazla kelimeye eklenebilir.¹⁵ Örneğin Arapça çoğul ekleri olan و ن ve ت çekim morfemleri, müennes ve müzekker ayrımı gözetilerek kurallı çoğul yapılabilen tüm kelimelere eklenebilirken, Arapça türetim morfemleri olan vezinler yalnızca yapılarına uygun olan kelimelere eklenebilir. Örneğin فَعَلَّةٌ vezninde çekimlenebilen sınırlı sayıda kelime varken, çekim morfemlerinden olan mazi ve muzari şahıs ekleri tüm fiillere eklenebilir.

Dördüncü fark: Türetim morfemleri kelimeye çekim morfemlerinden daha yakındır. Örneğin Türkçede yapım ekleri çekim eklerinden daha önce gelir.¹⁶ Arapçada da durum buna benzerdir. Bir örnek üzerinden ilerleyecek olursak مُعَلِّمُونَ kelimesi elde edilirken öncelikle عَلَّمَ fiili türetim morfemlerinden olan مُفَعِّلٌ veznine çekimlenip ardından çekim morfemi olan و ن çoğul eki kelimeye eklenir. Buradan da anlaşılacağı üzere öncelik bakımından türetim morfemlerinin çekim morfemlerine bir üstünlüğü mevcuttur.

2.2. Bağımsız Morfemler

Basit bir anlatımla başka bir kelimeye ya da morfeme bağlanmak zorunda olmadan tek başına da anlam ifade edebilen, kendi başına ayakta durabilen ve kullanılabilen morfemlerdir.¹⁷ Örneğin بَابٌ kelimesi bağımsız bir morfemdir. Anlam kazanması için başka bir morfeme bitişmesine gerek yoktur. Kendi başına da bir anlama sahiptir.

Bağımsız morfemin çeşitlerinden bazıları şunlardır:

- Munfasıl Zamirler: أَنَا، أَنْتَ، هُوَ
- Nefy Edatı: لَا
- Cevap Edatı: نَعَم
- Yabancı Özel İsimler: إِبْرَاهِيمَ، إِسْحَاقَ، يَعْقُوبَ
- Başına, ortasına veya sonuna herhangi bir ziyade almamış kökler: رَجُلٌ، عَمَادٌ، مُسَلِمٌ
- Esmâ-i Ef'âl: أَفٌ، نَزَالٌ، شَتَانٌ
- Ses isimleri: طَقٌ¹⁸

Bağımsız morfemler de kendi içerisinde sözlüksel ve işlevsel morfemler olmak üzere iki gruba ayrılır.

¹⁴ Kerimoğlu, *Genel Dilbilime Giriş*, 165.

¹⁵ Kerimoğlu, *Genel Dilbilime Giriş*, 165.

¹⁶ Kerimoğlu, *Genel Dilbilime Giriş*, 165.

¹⁷ Loreto Todd, *An Introduction to Linguistics*, (Hong Kong: York Press, 1987), 42; Yule, *The Study of Language*, 68; Asutay, *Arap Anlambilimi ve Arap Anlambiliminin el-Hasâis'teki Temelleri*, 53.

¹⁸ Muhammed İndra Yumanto, *Kadıyyetü Morfem et-Tesniye fi'l-Lugati'l-Arabiyye*, (Endonezya: Islam Negeri Sunan Ampel Surapaya Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018), 11; İshak Rahmani, Raziye Kerîmi, "el-Morfem Beyne'l-Arabiyye ve'l-Farisiyye", *Mecelletu Ulumi'l-Lugati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ*, 2/8, (2018), 164.

2.2.1. Sözlüksel Morfem

“Bir dilin sözlüğü içine alınmış ve gerçek dünyanın nesnelere veya olgu durumlarını gösteren biçimbirimlere sözlüksel biçimbirim denir.”¹⁹ Sözlüksel morfemler, iletmek istediğimiz mesajın içeriğini taşıyan sözcükler olarak düşündüğümüz sıradan isimler, sıfatlar ve fiillerden oluşur. Dile yeniden sözlüksel morfemler eklememiz oldukça kolay olduğu için açık bir kelime sınıfı olarak ele alınır.²⁰ Sözlüksel morfeme örnek olarak كِتَابُ ismini, نَظِيفٌ sıfatını ve فَتَحَ fiilini göstermemiz mümkündür.

Sözlük morfemi kelime ile benziyor olmasına rağmen tamamen aynıdır değildir. İşte bu sebeple kelime kavramının sınırlarını net olarak çizmenin zorluğundan dolayı modern dilbilim kaynaklarında “kelime” yerine “morfem” kavramı kullanılır. Tarih boyunca kelimenin tanımında yaşanan ihtilafın sebebi de bu durumdur. Örneğin her ne kadar kelimesi üç şekilde yazılmaktadır: “hernekadar”, “her nekadar” ve “her ne kadar” şeklindeki üç farklı yazım olmasının sebebi bu ifadedeki kelimelerin sınırlarının çizilemiyor olmasıdır. Oysa morfem ölçüsü kullanıldığında her üç parça da daha küçük parçalara bölünemeyen anlamlı bütünler oldukları için ayrı birer morfemdirler. Böylece durum çok daha net olur.²¹

“Kelime, en az bir morfemi bağımsız olmak üzere bir veya daha fazla morfemden kurulu ve her zaman için aynı anlama sahip bir birlik olarak tanımlanabilir.”²² Bu tanıma göre “ayakkabıcılık” bir kelimeyse “ayak” “kap” “ayakkabı” “ayakkabıcı” ve “ayakkabıcılık” da aynı şekilde kelimelerdir. Aynı zamanda ayakkabı kelimesi iki farklı bağımsız morfem olan “ayak” ve “kap” morfemlerinin birleşmesinden oluşan birleşik kelimedir. “Ayakkabıcılık” kelimesi ise ayakkabı bağımsız morfemine -cı ve -lık bağimli morfemlerinin eklenmesiyle oluşmuştur.²³

İşte böylece kelimelerin tanımlanması anlamdan ziyade biçim esas alınarak yapılmaktadır. Anlamlar değişken olmakla beraber biçimler dilin kullanımına bağlı olarak hangi öğelerin bağimli hangilerinin bağımsız olduğu hususunda daha kesin tespitler yapmamızı sağlar. Bu yüzden geleneksel dilbilim anlam ölçüsü olarak kelimeyi kullanırken modern dilbilim morfemleri kullanmıştır.²⁴

2.2.2. İşlevsel (Fonksiyonel) Morfem

Bağımsız morfemlerin ikinci türü ise işlevsel (fonksiyonel) morfemlerdir. “Fonksiyonel morfemler, başka kelimelerle bitişik olarak bulunmayan fakat diğer kelimelerle beraber kullanıldığında anlamı ortaya çıkan veya gramatik bir fonksiyona sahip olan morfemlerdir.”²⁵ Bir diğer tanıma göre ise “Yeni anlamda birimler üreten ya da dizimsel ilişkileri düzenleyen biçimbirimlere işlevsel biçimbirimler denir.” Bu grup, daha

¹⁹ Oya Adalı, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, (İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2004), 25.

²⁰ Yule, *The Study of Language*, 68.

²¹ Özcan Başkan, *Lengüistik Metodu*, (İstanbul: Multilingual, 2003), 99.

²² Başkan, *Lengüistik Metodu*, 99.

²³ Başkan, *Lengüistik Metodu*, 100.

²⁴ Başkan, *Lengüistik Metodu*, 100.

²⁵ Asutay, *Arap Anlambilimi ve Arap Anlambiliminin el-Hasâis'teki Temelleri*, 53.

ziyade bağlaçlar, edatlar, nesnelere ve zamirlerden oluşur. Dile hemen hemen hiç işlevsel morphem ekleyemediğimizden dolayı kapalı bir sözcük sınıfı olarak tanımlanır.²⁶ Arap dilindeki لا، لم، أن، ما، إلى، على، في، morphemleri bu türe örnek teşkil eder. Örneğin; أَذْهَبُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ; أَذْهَبُ إِلَى morphemleri ile لَنْ أَكْذِبَ أَبَدًا cümlesinde yer alan لَنْ morphemleri işlevsel morphemlerdir.

Sözlüksel morphemler ile ilgili olarak bazen yeni anlamda birimler üretebileceğinden söz etmiştik. Arapçada bazı fiillerin kendilerine eklenen harf-i cerler vasıtasıyla yeni anlamlar kazanması bu duruma örnek gösterilebilir. Örneğin قَالَ fiili tek başına kullanıldığında "demek, söylemek" anlamlarına gelirken "قَالَ عَلَى" biçiminde عَلَى harf-i cer'i ile kullanıldığında "-e iftira attı" anlamına gelir. Yine كَبُرَ fiili tek başına kullanıldığında "büyüme, artma" anlamına gelirken "كَبُرَ عَلَى" şeklinde "عَلَى" harf-i ceriyle kullanıldığında "dayanılmaz olmak, ağır gelmek" anlamlarına gelir. Bu örneklerde de görüldüğü üzere bazen işlevsel birer morphem olan harf-i cerlerin fiillerin sonuna eklenmesi harf-i cerli fiiller olarak isimlendirilen yeni anlamdaki birimleri oluşturur.

Sözlüksel morphemleri içerdiği anlam itibariyle tanımlayabiliriz. Ancak bu durum işlevsel morphemler için geçerli değildir. İşlevsel morphemlerin tanımını ise ya onların görevlerinden bahsederek ya da onlara benzer kelimelerden yardım alarak yapabiliriz.²⁷ Örneğin: "Kalem" kelimesi için "yazı yazan âlet"²⁸ tanımı yapılırken; "ama" kelimesi "lâkin ancak, şu kadar var ki" şeklinde tanımlanmaktadır.²⁹

3.Allomorf ve Sıfır Morphem Kavramları

Bir morphemün kendisiyle aynı anlam ve görevi taşıdığı halde ses özelliği bakımından kendisinden farklılaşmış varyantına o morphemün allomorfu veya eşbiçimliliği denilir.³⁰

Türkçe üzerinden örnek verecek olursak "aldı" fiilini geçmiş zamanda çekimleyen "dı" morphemünün "geldi" fiilinde "-di", "yordu" fiilinde "-du", "güldü" fiilinde ise "-dü" şekline dönüştüğü ve yine bu morphemün ünsüz sertleşmesine uğrayarak "yaptı" fiilinde "-tı", "gitti" fiilinde "-ti", "koştı" fiilinde "-tu" ve "düştü" fiilinde "-tü" haline geldiği görülür. Tüm bu farklı seslere dönüşmesine rağmen hepsinin cümleye kattığı anlam aynıdır. O halde "-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü" morphemlerinin tamamı aynı zamanda birbirlerinin allomorflarıdır.

İngilizcedeki çoğul morphemünün "books, toys, dogs" gibi kelimelerde "-s", "boxes, foxes, tomatoes" gibi kelimelerde "-es" ve "Families, babies, spies" gibi kelimelerde "ies" şeklini alması da allomorf kavramına örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıda İngilizce ve Türkçe örnekleriyle açıkladığımız allomorflar, Arapçada da bazı morphemler için geçerli olan yapılardır. Bu allomorflar konuşma işlemi esnasında farklı şekillerde ortaya çıkar. Kendisine bitişen unsurlara göre suretinde değişim olan

²⁶ Adalı, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, 25.

²⁷ Adalı, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, 26.

²⁸ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî I-II*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978), 1080.

²⁹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî I-II*, 161.

³⁰ Bilgin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, 156.

morfemlerden biri de ta'rîf morfemi olarak isimlendirilen "ال" morfemidir. Onun ise dört sureti vardır.

Birincisi: Hemzenin meftûh lâm harfinin sakin kaldığı durumdur. Bu kendisine kamerî bir ses bitiştiğinde olur. Örneğin "البدر".

İkincisi: Hemze ve fethasının kaybolup lâm harfinin sakin kaldığı durumdur. Bu durum tarif morfemi öncesindeki bir kelimeye bitiştiğinde ve onu kamerî bir harfin takip ettiği durumda gerçekleşir. Örneğin "في البيت".

Üçüncüsü: Hemzenin kaldığı ve bitişen seste lâm harfinin idğâmının gözetildiği durumdur. Bu durum, "ال" morfemi cümlelerin başında gelir ve kendisini şemsî bir ses takip ederse meydana gelir. Örneğin "الشمس".

Dördüncüsü: Mâzî fiilin sonuna eklenen ve müenneslik bildiren "ت" de bunlardandır. Tıpkı كَتَبَتْ فَاطِمَةُ cümlesinde olduğu gibi. Eğer bu ت morfemine şemsî veya kamerî harfle bitişmiş bir "ال" morfemi bitişirse, ilgili morfemin sükûnu iki sakinin okunmasını kolaylaştırmak için kısa kesra'ya dönüşür. Örneğin "كَتَبَتِ الطَّالِبَةُ".³¹

Morfemlerle ilgili bir diğer kavram da sıfır morfemi (Ø) dir. Sıfır morfemi yazıda veya okunuşta görünmediği halde anlam olarak metin içinde mevcut olan morfemdir. Örneğin Türkçede "geldi" dediğimizde fiilin içerisinde geçmiş zamana işaret eden "-di" morfeminden başka morfem görünmemektedir. Buna rağmen biz buradan bir şahıs çıkarımında bulunabilir ve üçüncü tekil şahıs olan "o" zamirine ulaşabiliriz. İşte burada bulunan ama şekil itibariyle bir görüntüsü olmayan morfeme sıfır morfemi denir.³²

Bu morfem türünün açık bir ses göstergesi yoktur. Örneğin كَتَبَ fiili içerisinde gizli bir هو zamiri bulunmaktadır. Bu fiilin içinde sıfır morfemi mevcuttur. Bu morfem müzekker, gâib, müfred zamiri olan هو'dur. Bu morfem tıpkı sessel göstergeye sahip olan diğer morfemler gibidir.³³ Konunun daha net anlaşılması için aşağıdaki fiilleri inceleyelim.

"ت" = (Ben okudum, Birinci tekil kişi, alameti "ت")

"ت" = (Sen okudun, İkinci tekil şahıs, eril kişi, alameti "ت")

"نا" = (Biz okuduk, Birinci çoğul şahıs, alameti "نا")

"وا" = (Onlar Okudular, Üçüncü çoğul şahıs, alameti "وا")

"Ø" = (O okudu, Üçüncü tekil şahıs, alameti "Ø")

Sonuç

Bir dilin içindeki en küçük anlamlı birimlere o dilin "morfemleri" ya da "biçimbirimleri" denir. Biçimbirimler içinde buldukları dilin yapısal özelliklerine göre değişik yapılara bürünür. Örneğin eklemeli dillerde karşımıza ekler olarak çıkarken bükümlü ya da çekimli dediğimiz dillerde çekim kalıpları olarak ortaya çıkar.

³¹ Yusuf-Ömer, "Morfemâtü'l-Lüğati'l-Arabiyye", 44.

³² Adalı, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, 16; Kerimoğlu, *Genel Dilbilime Giriş*, 159.

³³ Semih Ebû Muğlî, "Dirâsâtü's-Sarfî'l-Arabiyyi fi Dav'ı İlmî'l-Lüğati'l-Hadis", *Mecelletü'l-Belkâi'l-Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâiyye* 7/1, (2000), 18.

Arapça yapısal özellikleri bakımından hem eklemeli hem de bükümlü dillerin özelliğini bünyesinde barındırdığı için morfolojik yapısı da o ölçüde çeşitlilik göstermektedir.

Morfemler bağımlı ve bağımsız olması bakımından ikiye ayrılır. Bağımlı morfemler kendi başına ayakta durabilen ve başka herhangi bir morfeme bitişmeksizin de anlam sahibi olabilen yapılardır. Bunlar da kendi içerisinde türetim ve çekim morfemleri olmak üzere ikiye ayrılır. Türetim morfemleri eklendiği kelimeyi anlam bakımından değişime uğratarak yeni kelimeler türetir. Arapçada bu morfem türünü vezinler temsil eder. Çekim morfemleri ise kelimenin anlamında değişiklik yapmazken kelimenin gramatik fonksiyonu bildirir. Bunlar sayıya, şahsa, zamana, cinsiyete vb. delalet edebilir.

Morfemlerin bir diğer sınıfı ise tek başına da bir anlama sahip olabilen bağımsız morfemlerdir. Bunlar da kendi içerisinde sözlüksel ve işlevsel/fonksiyonel olmak üzere ikiye ayrılır. Sözlüksel morfemler bir dilin sözlüğü içerisinde bulunabilen bütün sıfat, isim ve fiillerin tamamı sözlüksel morfem olabilir. Kelime kavramı ise çok benzese de sınırlarının daha kolay çizilmesi sebebiyle tamamen aynısı da değildir. İşlevsel morfemler ise tek başına bir anlam taşımayan ancak başka bir morfeme bitiştiğinde anlamlanan ya da yeni anlamda birimler oluşturan morfemlerdir. Arapçadaki harf-i cerler bu grupta bulunur.

Morfemlerle ilgili diğer iki kavram ise allomorflar ve sıfır morfemi kavramlarıdır. Allomorflar bir morfemin ses değişimine uğramakla beraber aynı anlamı taşıyan varyantlarıdır. Sıfır morfemi ise cümle içerisinde görünüş ya da ses olarak herhangi bir etkiye sahip olmamakla beraber cümleye anlam katarak var olan morfemlerdir. Arapça da mazi fiilin saf halinin üçüncü tekil şahsa delalet etmesi buna örnektir.

Sonuç olarak morfemler bir dilin içerisinde farklı şekillerde bulunmakla beraber o dili anlamlandırmamızda bize yardımcı olan yapılardır. Bu yapılar bazen dildeki ögenin sözlük anlamını bilmesek de yapısından çıkarımlar yaparak tahminde bulunmamızı sağlayan ipuçlarıdır. Bu sebeple anlama olan katkısı bakımından dilbilimin önemli bir parçasını teşkil etmektedir.

Kaynakça

- Adalı, Oya. *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2. Basım, 2004.
- Antâkî, Muhammed. *Dirâsât fî Fıkhî'l-Lüga*. Beyrut: Daru's-Şarki'l-Arabî, 4. Basım, ts.
- Asutay, Muhammed Mücahit. *Arap Anlambilimi ve Arap Anlambiliminin el-Hasâis'teki Temelleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Aydın, Mehmet. *Dilbilim El Kitabı*. İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları, 2014.
- Başkan, Özcan. *Lengüistik Metodu*. İstanbul: Multilingual, 2. Basım, 2003.
- Bilgin, Muhittin. *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayınları, 3. Basım, 2013.

- Ebû Muğlı, Semih. "Dirâsâtü's-Sarfi'l-Arabiyyi fî Dav'ı İlmi'l-Lüğati'l-Hadîs". *Mecelletü'l-Belkâi'l-Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâiyye* 7/1, (2000), 1-40. (Erişim 15 Nisan 2020)
<https://digitalcommons.aaru.edu.jo/cgi/viewcontent.cgi?article=1264&context=albalqa>
- Hengirmen, Mehmet. *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kerimoğlu, Caner. *Genel Dilbilime Giriş (Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim, Göstergibilim ve Türkoloji)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 4. Basım, 2017.
- Rahmani, İshak -Kerîmî, Raziye. "el-Morfem Beyne'l-Arabiyye ve'l-Fârisiyye". *Mecelletu Ulumi'l-Lugati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ*, 2/8, (2018), 157-178. (Erişim 15 Nisan 2020)
https://www.alarabiahconference.org/uploads/conference_research-619467816-1409223880-683.pdf
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî I-II*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978.
- Şehhâta, Muhammed Abdulvehhâb. "Envâu'l-Morfem fi'l-Arabiyye". *Ulûmu'l-Luğa* 1/2 (1998), 189-277.
- Tuleymât, Ğazî Muhtâr. *Fî 'İlmi'l-Luğa*. Dimaşk: Dâru Talas, 2. Basım, 2000.
- Yule, George. *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 4. Basım, 2010.
- Yumanto, Muhammed İndra. *Kadıyyetü Morfem et-Tesniye fi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Endonezya: İslam Negerı Sunan Ampel Surapaya Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Yusuf, Halid Osman & Ömer, Zekeriya. "Morfimâti'l-Lüğati'l-Arabiyye". *Dirâsâtü'l-Lügaviyyeti ve'l-Edebiyyeti (Özel Sayı)* (2012), 31-50. (Erişim 15 Nisan 2020)
<https://journals.iium.edu.my/arabiclang/index.php/JLLS/article/view/60/60>